

ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Інформаційна безпека сучасного суспільства є певним феноменом та ґрунтується на державній інформаційній політиці та законах, які врегулюють наявні суперечності, гарантують інформаційну свободу громадян та їх доступ до інформації в національному інформаційному просторі. Проте чимало питань, що виникають у галузі правничих наук у контексті правового супроводу інформаційної безпеки сучасного суспільства, ще не отримали належного розгляду. Зокрема, мають бути більш чітко визначені правові засади інформаційної безпеки, її структури та механізмів дії. А правові проблеми інформаційної безпеки повинні розглядатися не лише крізь призму інформаційних відносин, а й з огляду на систему державно-управлінської діяльності. Розглядається науково-правові дослідження, які не виробили загальноприйнятого механізму визначення та структуризації забезпечення інформаційної безпеки, але для виокремлення складових її загальної структури найчастіше використовуються такі конструкції, як «напрями», «механізми» та «шляхи» забезпечення. Низка нормативних актів у тій чи іншій частині розглядають питання конкретних дій при інформаційній діяльності у зазначеній сфері, питання створення, збору, використання специфічної податкової, митної інформації, процеси, окремі нюанси розповсюдження інформації та забезпечення безпеки регулюють адміністративне, карне та цивільне кодифіковане законодавство тощо. Одночасно у відповідних законах має бути визначений категорійно-понятійний апарат правового супроводу інформаційної безпеки, так само як і безпосередня компетенція конкретних суб'єктів реалізації державної політики у цій сфері.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційна свобода, інформаційна безпека, інформаційне право.

Zakharenko Kostantyn. Legal support of information security of the society

The information security of the society is a certain phenomenon and is based on the state information policy and laws which regulate the existing contradictions, guarantee the information freedom of citizens and their access to information in the national information space. However, a number of issues that arise in the field of law sciences in the context of legal support to the information security of society have not yet received due consideration. In particular, the legal problems for information

security, its structure and mechanisms of action should be more clearly defined. And the legal problems of information security should be considered not only through the prism of information relations, but also in view of the system of public management activities. Unfortunately, Ukraine has not yet developed an effective model of system security of information security of the state, society and person, although such a necessity is fixed at the constitutional level. Therefore, it is very important today to develop a holistic codification document that would comprehensively cover various aspects of the formation of state policy in the field of national security, as well as determine the concrete tools for its implementation. For effective implementation of information security programs, the state should provide the necessary material resources to train professionals to develop a legislative framework. Taking this into account in the Ukrainian legislation specifies the governmental structures that are subject to national security. Priority directions of development of the national information policy and information security in our country formulated a national information security doctrine of Ukraine and enshrined in various laws. But the legislation on important issues of information security is still haphazard, and functions to ensure the information security policy and state dissipated among various entities is not conducive to their sustainable implementation. Thus, the functions and powers of government agencies to implement the information security should be provided with sufficient clarity and certainty.

Key words: *information space, information freedom, information security, information.*

Проблематика інформаційного права в цілому та його безпекових аспектів зокрема набуває останнім часом неабиякої актуальності в контексті глобалізації та інформаційного суспільства, як нової ери існування людства, а також з огляду на появу нового типу відносин, що пов'язані із використанням та обігом інформації. За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають можливість досягти реалізації власних інтересів без застосування воєнного інструментарію, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу, не застосовуючи сили, за умови якщо ця держава не усвідомить реальних та потенційних загроз негативних інформаційних впливів і не створить дієвої системи захисту і протидії цим загрозам. Інформаційний простір, інформаційні ресур-

си, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою визначають рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку держави¹.

Крім того, події в Україні протягом останнього року роблять тему інформаційної політики держави, її безпеки та протидії інформаційним загрозам не просто актуальною, а й життєво-значущою. Тому не дивно, що питання інформаційного права і безпеки стає об'єктом наукових розвідок вітчизняних та західних вчених, однак ця тематика залишає ще велике поле для аналізу, зважаючи на відносну новітність у політичній та правовій науці, постійну еволюцію правової регламентації, а також шалену швидкість практичних змін у сфері інформаційних технологій. Важливим підґрунтям для розроблення та вивчення теми державної інформаційної політики стали роботи провідних наукових шкіл із інформаційного права, основними представниками яких виступають І. Арістова, О. Баранов, Л. Задорожня, Р. Калюжний, В. Ліпкан, В. Олійник, А. Пазюк, І. Сопілко, В. Цимбалюк, та М. Швець. Вивченням ролі держави у формуванні інформаційного суспільства та забезпеченні інформаційної безпеки займаються такі вчені як, Г. Почепцов, Ф. Медвідь, О. Литвиненко, Д. Лук'яненко, І. Рамоне, О. Соснін та ін.

Виокремлення правових засад інформаційної безпеки (так само, як і їх вироблення та застосування) ґрунтується на правовому та науковому визначенні самого цього поняття. Аналізуючи не лише дефініції, що відображенні у науковій, науково-методичній та енциклопедичній літературі, а й у правових документах (міжнародного та національного масштабів), ми побачимо величезну кількість визначень інформаційної безпеки, які відображають багатоаспектність та складність цього поняття. Одні правничі наукові школи зосередженні на розумінні та правозастосуванні інформаційної безпеки як частини інформаційних відносин, інший підхід апелює до безпекових студій та військової науки, розглядаючи інформаційну безпеку як частину загальної безпеки держави.

Представляючи перший підхід, В. Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації², а Р. Калюжний вважає, що інформаційна безпека — це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності³. Дослідники Л. Задорожня, М. Коваль В. Брижко, наголошуючи на актуальності проблеми законодавчого врегулювання питань інформаційної безпеки визначають: «Інформаційну безпеку можна розуміти, з одного боку, як безпосередньо захист інформації, і особливо — захист таємниці, комерційної інформації, інформації з обмеженим доступом, персональних даних тощо, з іншого — як захист інформаційних систем, які фактично є засобом передачі інформації»⁴.

На противагу ним Л. Харченко, В. Ліпкан, О. Логінов визначають, що інформаційна безпека — це «складова національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України»⁵. Інформаційна безпека України, згідно тотожної позиції І. Громико та Т. Саханчук, також виступає, як захищеність державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення і нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави і безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва⁶.

Прибічники широкого розуміння проблем інформаційної безпеки розглядають цю сферу діяльності не тільки крізь призму інформаційних відносин, а і через систему державно-управлінської діяльності. Так, В. Ліпкан в процесі аналізу системи забезпечення інформаційної безпеки наголошує: «Оснovo даної системи складають органи, сили та засоби забезпечення інформаційної безпеки, які використовують систему адміністративно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських та інших заходів, спрямованих на забезпе-

чення стійкого функціонування системи державного управління»⁷. А. Нашінець-Наумова також зауважує, що «інформаційна безпека українського суспільства як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам і суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни»⁸. М. Дмитренко, як і багато інших дослідників сучасної держави, звертає увагу на те, що нині жодна сфера життя не тільки окремих суспільств і держав, але і усього світового співтовариства не може функціонувати без розвинутої інформаційної структури, що в процесі формування інформаційного суспільства, яке є не тільки основою процвітання а також, що саме через інформаційне середовище здійснюються загрози національній безпеці в різних сферах діяльності держави. Зазначається, що ефективно протистояти інформаційним загрозам у сучасних умовах може лише добре організована державна система забезпечення інформаційної безпеки, що повинна здійснюватися при повній взаємодії всіх державних органів, недержавних структур і громадян⁹.

Науково-правові дослідження не виробили загальноприйнятого механізму визначення та структуризації забезпечення інформаційної безпеки. Для виокремлення складових її загальної структури найчастіше використовуються такі конструкції, як «напрями», «механізми» та «шляхи» забезпечення. Однак, на думку О. Тихомирова, саме розуміння забезпечення інформаційної безпеки як комплексного виду діяльності дозволяє гармонізувати термінологію і здійснювати не лише структурний, а й глибокий змістовний аналіз, повною мірою застосовуючи потенціал діяльнісного підходу¹⁰.

Юридична енциклопедія за редакцією Ю. Шемшученка представляє подібний агрегований синтетичний підхід до інформаційної безпеки, визначаючи її «як один із видів національної безпеки, важлива функція держави, яка означає: законодавче формування державної інформаційної політики; ство-

рення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримку розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України»¹¹.

Отже, інформаційна безпека є феноменом, що одночасно належить до сфери правової регламентації державної інформаційної політики (ДІП) та сфери нормативного регулювання політики в галузі безпеки держави. Із правової точки зору державна інформаційна політика України ґрунтується на засадах правової демократичної держави і впроваджується шляхом розробки та реалізації відповідних національних доктрин, стратегій, концепцій та програм згідно із чинним законодавством¹².

Тому інформаційна безпека як об'єкт правового регулювання та охорони конституційних прав і законних інтересів зазна-

чених суб'єктів спрямована на одночасне забезпечення: конституційних прав і свобод людини, громадянина, єдності їх прав і обов'язків; і на захист духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних та матеріальних цінностей суспільства, його інформаційного і природного середовища; конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності держави; політичної, економічної, соціокультурної науково-технологічної, оборонної і державної безпеки, екологічної, власне інформаційної сфер тощо складових національної безпеки¹³.

Необхідність забезпечення інформаційної безпеки зумовлюється, по-перше, потребою забезпечення національної безпеки України в цілому, по-друге, існуванням таких загроз інформаційній сфері країни, які можуть завдавати значної шкоди загальним національним інтересам, по-третє, врахуванням того, що за допомогою інформації можна впливати на зміну свідомості і поведінку людей. Завдання інформаційної безпеки — це створення системи протидії інформаційним загрозам та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави¹⁴.

Забезпечення інформаційної безпеки визначене нормами ч. 1 ст. 17 Конституції України як «найважливіша функція держави» і саме остання виступає головним суб'єктом політики інформаційної безпеки. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про основи національної безпеки України», правову основу в сфері національної безпеки в цілому України становлять Конституція України, Конституція України, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Закон України «Про основи національної безпеки України», міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (наприклад, ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво у Європі, Договір «Відкрите небо», Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства), які зобов'язують країни-учасниці здійснювати

багатосторонній обмін інформацією, потребують створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах.

Основні правила щодо здійснення діяльності в інформаційній сфері, тобто створення, отримання, використання, поширення та зберігання інформації і захисту прав суб'єктів інформаційних відносин містяться у 32 і 34 а також низка інших (10, 15, 17, 23, 28, 29, 31, 32, 40, 50, 53, 54, 55, 57) статей Конституції України. Крім того, основу галузевого законодавства складають більш ніж п'ятнадцять базових законів і значний корпус пов'язаних нормативних актів. За підрахунками фахівців, кількість тільки Законів України, яких регулюються суспільні інформаційні відносини, досягла більш ніж 300. Серед найважливіших з них: «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про звернення громадян», «Про державну таємницю», «Про засади запобігання і протидії корупції», «Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність» та деяких інших. Крім того, ціла низка нормативних актів у тій чи іншій частині розглядають питання конкретних дій при інформаційній діяльності в зазначеній сфері, наприклад, Податковий та Митний кодекси України, розглядають питання створення, збору, використання специфічної податкової, митної інформації, процеси окремі нюанси розповсюдження інформації та забезпечення безпеки регулюють адміністративне, карне та цивільне кодифіковане законодавство тощо.

Важливим правовим підґрунтям інформаційної безпеки є концептуальні державні документи — Концепції, Стратегії, Доктрини. Зокрема була розроблена Стратегія національної безпеки України, Доктрина інформаційної безпеки, Концепція розвитку інформаційного суспільства в Україні. В таких актах зазначаються базові пріоритети розвитку певної сфери, вони є підґрунтям для прийняття нових норм та усунення колій в

існуючих. Щодо Доктрини інформаційної безпеки, то І. Сопілко зазначає, що в ній мають бути викладені концептуальні підходи реалізації державної інформаційної політики через ефективну реалізацію політики національної безпеки в інформаційній сфері, або ж державної політики інформаційної безпеки. Доктрина інформаційної безпеки має виражати систему офіційних позицій на мету, завдання, функції, принципи та методи, основні напрями державної політики, заходи контролю у сфері реалізації державної політики інформаційної безпеки. Ще одним моментом, на який звертає увагу І. Сопілко, аналізуючи досвід та перспективи прийняття Доктрини інформаційної безпеки, є той, що категорійно-понятійний апарат має бути визначений у відповідних законах, так само як і безпосередня компетенція конкретних суб'єктів реалізації державної політики інформаційної безпеки. У розвиток Доктрини мають розроблятися документи наступного рівня: закони, програми за певними напрямками, які мають загалом скласти систему правового регулювання у сфері¹⁵.

1. Нашинець-Наумова А.Ю. Теоретико-правові основи забезпечення інформаційної безпеки українського суспільства. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 4. С. 124. 2. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики): монографія. Київ: Освіта України, 2010. С. 204. 3. Калужний Р.А. и др. Інформаційне право України: концептуальні основи формування. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 3(6). С. 234-244. 4. Задорожня Л.М., Коваль М.І., Брижко В.М. Питання вдосконалення законодавства України у сфері інформації та інформатизації. *Додаток до наук. журналу «Правова інформатика»*. Київ: Академія правових наук, 2005. С. 27. 5. Харченко Л.С., Ліпкан В.А., Логінов О.В. Інформаційна безпека України: Глосарій. Київ: Текст, 2004. С. 65. 6. Громико І., Саханчук Т. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам. *Право України*. 2008. № 8. С. 130-134. 7. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібн. 2-ге вид. Київ: КНТ, 2009. С. 219-220. 8. Нашинець-Наумова А.Ю. Теоретико-правові основи забезпечення інформаційної безпеки українського суспільства. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право.

2013. № 4. С. 125. **9.** Дмитренко М.А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції: монографія. 2-е вид. Київ: Університет «Україна», 2011. С. 391. **10.** Тихомиров О.О. Класифікації забезпечення інформаційної безпеки. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія Юридичні науки. 2011. № 1. С. 165. **11.** Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави. Юридична енциклопедія: У 6 т. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. Енцикл., 1998. 1999. Т. 2. С. 714-715. **12.** Наливайко Л.Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. Серія Юридичні науки. 2003. № 1. **13.** Олійник О.В. Адміністративно-правові засади інформаційної безпеки. Європейські перспективи. 2012. № 4. Ч. 1. С. 65. **14.** Наливайко Л. Р. Цит. праця. **15.** Сопілко І.М. Роль доктрини інформаційної безпеки України в реалізації державної інформаційної політики України. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 2. С. 37.

Zakharenko Kostantyn. Legal support of information security of the society

The information security of the society is a certain phenomenon and is based on the state information policy and laws which regulate the existing contradictions, guarantee the information freedom of citizens and their access to information in the national information space. However, a number of issues that arise in the field of law sciences in the context of legal support to the information security of society have not yet received due consideration. In particular, the legal problems for information security, its structure and mechanisms of action should be more clearly defined. And the legal problems of information security should be considered not only through the prism of information relations, but also in view of the system of public management activities. Unfortunately, Ukraine has not yet developed an effective model of system security of information security of the state, society and person, although such a necessity is fixed at the constitutional level. Therefore, it is very important today to develop a holistic codification document that would comprehensively cover various aspects of the formation of state policy in the field of national security, as well as determine the concrete tools for its implementation. The investigate scientific research that has not developed a common mechanism for identifying and structuring the provision of information security, but for designating the components of its overall structure, the following designs are most often used: «directions», «mechanisms» and «ways» of provision. A number of normative acts in one part or another consider the issues of specific actions for the creation, collection, use of specific tax, customs information, processes, certain nuances of information dissemination and security regulate administrative, criminal and civil codified legislation, etc. Simultaneously, in the relevant laws, the categorical and conceptual framework

of legal support of information security should be defined, as well as the direct competence of the specific subjects of the implementation of state policy in this area. The activities of all involved in the field of information security of state structures should be wellcoordinated within the framework of common programs and plans, as well as certain functions. For effective implementation of information security programs, the state should provide the necessary material resources to train professionals to develop a legislative framework. Taking this into account in the Ukrainian legislation specifies the governmental structures that are subject to national security. Priority directions of development of the national information policy and information security in our country formulated a national information security doctrine of Ukraine and enshrined in various laws. But the legislation on important issues of information security is still haphazard, and functions to ensure the information security policy and state dissipated among various entities is not conducive to their sustainable implementation. Thus, the functions and powers of government agencies to implement the information security should be provided with sufficient clarity and certainty.

Key words: information space, information freedom, information security, information.